

УДК 811.161.2'367

ФУНКЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ

Світлана Ігнат'єва

канд. філол. н., доцент,
Національний гірничий університет, Україна
svetlana150362@mail.ru

АНОТАЦІЯ. У статті вперше виокремлено функцію соціальної пам'яті в щоденниковому дискурсі. Розглянуто щоденниковий текст як відображення свідомості його автора. Наголошено на цінності щоденникового дискурсу, яка формується у комунікативно-мовній площині й передається тільки іконічними і символічними знаками, що перебувають у взаємодії комуніканта-продуцента і комуніканта-реципієнта. З'ясовано, що соціальна пам'ять у цьому типі дискурсу становить цілісну систему уявлень про минуле, визначає об'єктивну оцінку духовної атмосфери епохи, яка охоплює життя цілого покоління людей. Вона здатна розширити або навпаки звузити свій обсяг, що зумовлено особливостями зв'язків, що виникають між учасниками щоденникової комунікації. Визначено, що учасники щоденникової комунікації володіють як історичною пам'яттю – пам'яттю про конкретні історичні події, факти, так і пам'яттю соціальною – яка зберігає значно ширше коло явищ соціального характеру: особливості побуту, традицій, звичаїв народу, якість життя, настроїв і психічний стан людей, портретну характеристику міст, сіл, різних локусів і топосів, стан соціальних інститутів, вдачі людей, а також духовну культуру загалом. Доведено, що соціальна пам'ять є стрижнем формування мови, культури, духовності нації, її національної свідомості. Оскільки соціальна пам'ять є духовно-практичним феноменом, важливу роль у її збереженні відіграє саме щоденниковий дискурс – бездонна скарбниця історичних фактів, подій, явищ. Саме він надає новим поколінням інформацію про історію народу, його традиції і звичаї, минулі звершення предків, динаміку суспільного життя через призму бачення наратора.

Ключові слова: соціальна пам'ять, щоденниковий дискурс, свідомість, адресат, адресант, щоденникові комунікація.

**ФУНКЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПАМЯТИ
В ДНЕВНИКОВОМ ДИСКУРСЕ**

АННОТАЦИЯ. В статье впервые выделена функция социальной памяти в дневниковом дискурсе. Рассмотрен дневниковый текст как отображение сознания его автора. Отмечена ценность дневникового дискурса, которая формируется в коммуникативно-языковой плоскости и передаются только иконическими и символическими знаками, что пребывают во взаимодействии коммуниканта-продуцента и коммуниканта-реципиента.

Определено, что социальная память в этом типе дискурса образует целостную систему представлений о прошедшем, дает объективную оценку духовной атмосферы эпохи, которая охватывает жизнь целого поколения людей. Она способна расширить или наоборот сузить свой объем, что обусловлено особенностями связей, что возникают между участниками дневниковой коммуникации. Определено, что участники дневниковой коммуникации владеют как исторической памятью – памятью о конкретных исторических событиях, фактах, так и памятью социальной – которая сохраняет значительно шире круг явлений социального характера: особенностях быта, традиций, обычаев народа, качества жизни, настроения и психического состояния людей, портретную характеристику городов, сел, различных локусов и топосов, состояние социальных институтов, нрав людей, а также духовную культуру в целом. Доказано, что социальная память является стержнем формирования языка, культуры, духовности нации, ее национального сознания. Поскольку социальная память является духовно-практическим феноменом, важную роль у ее сохранении играет именно дневниковый дискурс – бездонная кладезь исторических фактов, событий, явлений. Именно он презентует новым поколениям информацию об истории народа, его традиции и обычаи, прошлые свершения предков, динамику общественной жизни через призму видения нарратора.

Ключевые слова: социальная память, дневниковый дискурс, сознание, адресат, адресант, дневниковая коммуникация.

FUNCTION OF SOCIAL MEMORY IN A DIARY DISCOURSE

ABSTRACT. Function of social memory in a diary discourse is identified in the article for the first time. A diary text as a reflection of its author's consciousness is considered.

The value of the diary discourse is emphasized. The diary discourse is formed in the communicative and linguistic sphere and is reproduced only by the way of iconic and symbolic characters which are in interaction of communication producer and communication recipient.

It is determined that social memory in this type of discourse forms an integral system of ideas about the past, gives an objective evaluation of the spiritual atmosphere of the epoch, which covers the lives of a whole generation of people. The social memory is able to expand or, vice versa, to narrow its scope due to the peculiarities of communications appearing

among the participants of the diary communication. It is determined that participants of the diary communication have both historical memory – the memory about specific historical events and facts – and social memory which keeps much wider range of phenomena of social nature: peculiarities of the way of life, traditions and customs of people, quality of life, mood and mental state of people, portrait characteristic of cities, villages, different lossow and topoi, the status of social institutions, the temper of people and spiritual culture as a whole, too.

It is proved that social memory is the core of formation of language, culture, spirituality of nation and its national consciousness. Since social memory is a spiritual and practical phenomenon, diary discourse – as an inexhaustible source of historical facts, events and phenomena – plays an important role in its safety. It is exactly diary discourse that presents, to new generations, information about the history of nation, its traditions and customs, past accomplishments of ancestors and the dynamics of social life from the narrator's perspective.

Key words: *social memory, diary discourse, consciousness, communication producer, communication recipient, diary communication.*

Вступ

Щоденниковий дискурс відіграє важливу роль у процесі формування свідомості та соціальної пам'яті особистості, яка розвивається у загальному річищі суспільних проблем. Соціальна пам'ять у щоденниковому дискурсі – це ціла система уявлень про минуле, об'єктивна оцінка духовної атмосфери епохи, яка охоплює життя цілого покоління людей. Велика увага до з'ясування парадигми методів наукового пошуку пояснюється новизною і складністю об'єкта дослідження – українського щоденникового дискурсу та розмаїттям аспектів його вивчення, а також прагненням урахування новітніх тенденцій доби, що простежується у науковому лінгвістичному полі.

Методи та методика дослідження

Достовірність отриманих результатів забезпечило використання наративного методу дослідження, який охоплює різні методики, спрямовані на абстрактну ідентифікацію універсальних елементів щоденникової оповіді, з'ясування глибинних структур текстів-повідомлень і їхнього співвідношення з поверхневими структурами. Щоденниковий наратив представляє розвиток подій (запис-повідомлення) в часі, вони переплетені з роздумами, оцінками автора. Р. Барт називав наратив універсальною формою

мовного існування, наголошуючи, що *«оповідь долає національні, історичні й культурні бар'єри, вона присутня у світі, як саме життя»* (Барт, 1994: 123).

Результати дослідження

Щоденниковий текст розглядатимемо як відображення свідомості його автора. Цінність щоденникового дискурсу формується у комунікативно-мовній площині й передається тільки іконічними і символічними знаками, які перебувають у взаємодії комуніканта-продуцента і комуніканта-реципієнта.

Для щоденникового дискурсу функція соціальної пам'яті є досить важливою, оскільки вона дає можливість, за словами давньогрецького історика Геродота, *«врятувати від забуття діяльність людей»*. Погоджуємось з думкою Петра Сороки про те, що *«У щоденнику не злукавиш, а якщо злукавиш – це одразу видно»* (Сорока, 2011: 95). У дослідженнях Ю. М. Лотмана пам'ять розглядається як знакова система, яка здатна зберігати і відтворювати знакову інформацію (Лотман, 1992: 200) Розуміння соціальної пам'яті як знакової системи уможливує виявлення основних способів її буття через текст, з'ява якого свідчить про новий етап існування соціальної пам'яті, пов'язаної з усією писемною культурою. Щоденникова комунікація передбачає існування спільної соціальної пам'яті, здатної розширити або навпаки звузити її обсяг, що зумовлено особливостями комунікативних зв'язків, що виникають між комунікантом-продуцентом і комунікантом-реципієнтом щоденникового дискурсу.

Думку про те, що тексти закарбовують різні форми соціальної пам'яті, міфологічні і наукові уявлення людини про людину певної епохи простежуємо й у науковому доробку О. О. Кривцуна. Вчений стверджує, що саме через індивідуальну пам'ять людина виходить за межі своєї спадковості і засвоює соціальний досвід, який втілено в культурному надбанні суспільства (Кривцун, 1990: 87). Важливим є погляд М. І. Степаненка, який переконує нас у тому, що *«Діаріуш – важливий документ вивчення минулого, яке віддаляють від сучасників століття або яке вивершилося ще вчора, а сьогодні вже вкрилося історією»* (Степаненко, 2012: 239). Учений наголошує на важливості того факту, чи був автор безпосереднім учасником усього занотованого, чи відтворив його з чийось вуст.

Зрозуміло, на його думку, є правдивішими, об'єктивнішими є ті діарійні свідчення, «які залишив по собі очевидець усього перебулого, бо ж він безпосередньо причетний до подій, що вирували в суспільстві, особисто знайомий із людьми, про яких виказав своє сповнене захоплення чи гіркоти слово, тобто той літописець, котрий на власні очі бачив історію, відчував її подихи, сам долучився до тих або тих процесів, упливав на них» (там само: 239). Щоденниковий дискурс – це діалог сучасника із нашим минулим. Звертаючись знову до думки, сформульованої М. Степаненком, стверджуємо, що автор «доносив реальну інформацію, а не перекручену, сфальшовану, утиснену в рамки тогочасних ідеологічних догм, наповнену пафосним змістом, який зазвичай був дуже далеким від справжнього стану речей, навіть не перегукувався з ними, а радше наближався до виплеканих будівниками світлого майбутнього ідеалів» (Степаненко, 2012: 239). О. Л. Беліченко у своєму монографічному дослідженні «Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності» обстоює думку про те, що «у разі, коли комуніканти належать до спільної культури, включені в спільну семіосферу, трансляція смислу тексту базується на потужному полі спільної пам'яті усіх учасників діалогу» (Беліченко, 2012: 248). Безумовно, такий тип буття соціальної пам'яті визначається спільним полем комунікації, тоді ж щоденниковий текст реконструює тип спільної соціальної пам'яті значеннєвої як для адресанта, так і для адресата, на яку він спрямований. Справедливим є спостереження О. Л. Беліченко про ситуацію, коли текст потрапляє до іншої аудиторії, особливості якої визначають зміни обсягу спільної соціальної пам'яті. Учений уважає, що за таких умов текст потребує розширення її обсягу. Адресату щоденникового тексту необхідно пригадати не тільки те, що перебувало у межах його особистісного, індивідуального досвіду, але й те, що входить як складник семіотичного поля соціальної пам'яті культури, до якої він належить. У щоденникових текстах, орієнтованих на спільне семіотичне поле, відбувається особливе поєднання комунікативних зв'язків.

Соціальна пам'ять охоплює реальне буття із справжніми цінностями, нормами, які сприяють формуванню у наступних поколінь комунікантив-реципієнтів нової ціннісно-сміслової парадигми. Саме завдяки індивідуальній пам'яті адресант щоденникового тексту виходить за межі своєї спадковості і

засвоює соціальний досвід, який втілено в культурному надбанні суспільства. Тоді нам не буде загрозувати манкрутство, коли не будемо втрачати історичної пам'яті, перетворюючись на покірну худобу. Для народу і для всього суспільства це явище пов'язане з духовною кризою і занепадом. Саме збереження історичної пам'яті має запобігти манкрутизму. Ні адресат ні адресант щоденникового дискурсу не можуть зрозуміти себе повною мірою, вирвавшись з потоку часу, не знаючи ні свого минулого і не дбаючи про майбутнє. Учасники щоденникової комунікації володіють як історичною пам'яттю, – пам'ять про конкретні історичні події, факти, так і пам'яттю соціальною – яка зберігає значно ширше коло явищ соціального характеру: особливості побуту, традицій, звичаїв народу, якість життя, настроїв і психічний стан людей, характеристику міст, сіл, різних локусів і топосів, стан соціальних інститутів, вдачі людей, а також духовну культуру загалом. Ці типи пам'яті, притаманні комунікантам щоденникового дискурсу, необхідно розмежовувати. Історична пам'ять – це не лише набір історичних повідомлень, міфів, які передаються з покоління в покоління, а ще й суб'єктивно заломлені рефлексії про події минулого. Історична пам'ять є формою колективної (або соціальної) пам'яті. Історична пам'ять притаманна кожному українцю зокрема, і суспільству загалом. Людям властиве бажання знати своє минуле. Щоденникова інформація пов'язана насамперед з історичною пам'яттю українців. Щоденниковий текст акумулює в собі культурну інформацію, накопичену у віках. Виконуючи соціальну місію, діарист через щоденниковий текст надає наступним поколінням інформацію про події, свідком яких він був. Він фіксує окремі важливі для себе події, зазначаючи точну дату і місце їх проведення. Варто наголосити на тому, що комунікант-продуцент розуміє значущість текстових щоденникових повідомлень для сьогоденних і майбутніх поколінь, оскільки вони містять важливу інформацію. Незважаючи на суб'єктивність, щоденникова інформація є важливим доповненням до тієї, яку отримано з історичних джерел. Олесь Гончар назвав історію *«рвовесницею Ольвії»* (Гончар, 2008: 433). Тим самим він стверджує, що історія: *«лише арена пристрастей, велика гра, для котрої байдуже, що буде ставкою: горіхи чи корони»* (Гончар, 2008: 346).

Насправді, соціальна пам'ять має важливе значення у формуванні і підтримці щоденникового дискурсу. Дискурсивна

теорія соціальної пам'яті передбачає експлікацію соціальної пам'яті в механізмах функціонування щоденникового дискурсу. Завдяки соціальній пам'яті щоденниковий дискурс підтримується і поширюється. Історична пам'ять у цьому типі дискурсу сприяє формуванню національної свідомості. У щоденниковому дискурсі зафіксовано безліч подій, фактів. Вони не лише фіксуються автором, а синтезуються, сплітаються у єдине цілісне мереживо національної історії, де кожна подія займає свою оцінну соту.

Як правило, оповідь про те, що, де і коли сталося, у різних авторів буде збігатися, звичайно з окремими уточненнями. Пояснення ж причин, розвиток і хід подій, необхідність чи доречність чийось вчинків, їхнє потрактовування, зазвичай буде різним. Щоденниковий дискурс часто проливає світло на так звані «білі плями історії» – малодосліджені чи спеціально замовчувані події. Звісно, щоб дізнатися достеменно, як все було, насправді є для нас складною справою. Пошуки істини не мають термінів давності. А щоденникові тексти наближують нас до розвіювань історичних міфів, сумнівів щодо історичної правди, а значить до здобуття історичних знань, а також пошуків істини, якої б давнини вони не торкалися.

Щоденниковий дискурс становить міцне підґрунтя для становлення і подальшого розвитку соціальної пам'яті. Соціальна пам'ять разом з соціально-комунікаційними виявами формує духовно-культурний досвід поколінь, мову, якою ведуться щоденникові записи, мистецький світогляд його оповідувала-наратора. А щоденниковий текст – це пам'ять, оскільки покликаний бути генератором нових смислів, викристалізовувати нові думки, стати осередком культурної пам'яті. Він здатний зберігати пам'ять про свої попередні контексти. І тоді б минуле представлялося нам як особлива мозаїка, що складається з окремих текстових сегментів. Як зауважує І. Жиленко: ... *«я не претендую на повноту та всеосяжність картини. Я пишу тільки про те і про тих, з ким життя мене часто зводило, і хто був (і є !) зіркою першої величини у небі моєї пам'яті»* (Жиленко, 2011: 331)

Висновки

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що історична пам'ять як складник життя суспільства, є духовним феноменом, який виструктурує історичну свідомість адресата

і становить важливий сегмент щоденникового дискурсу. Він уможливорює вибудувати загальну правдиву історично-культурну концепцію, яка вирізняється насиченою інформативністю. У ньому відтворено панораму доби, щоденникові тексти є часткою історії, принаймні особистої.

Соціальна пам'ять є стрижнем, на якому формується мова, культура, духовність нації, її національна свідомість. Оскільки соціальна пам'ять є духовно-практичним феноменом, важливу роль у її збереженні відіграє саме щоденниковий дискурс – бездонна скарбниця історичних фактів, подій, явищ. Саме він надає новим поколінням інформацію про історію народу, його традиції і звичаї, минулі звершення предків, динаміку суспільного життя.

Література:

- Барт, Р. (1994). Миф сегодня / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М. : Прогресс; Универс, С. 72-130.
- Беличенко, О. Л. (2012). Художня література в інформаційно-комунікаційному просторі сучасності : монографія / Ольга Біличенко. – Слов'янськ : СДПУ, 351 с.
- Гончар, О. Т. (2008). Щоденники: У 3-х т. – Т. 1 (1943-1967) / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар ; [худож. оформ. М.С. Пшінки]. – К.: Веселка, 455 с.
- Жиленко, І. (2011). Homo feriens : Спогади / Ірина Жиленко ; передм. М. Коцюбинської. – К.: Смолоскип, 816с.
- Кривцун, О. А. (1990). Психология творчества / О.А. Кривцун // Психологический журнал. – Т. 11. – № 5. – С. 87.
- Лотман, Ю. М. (1992). Память в культурном освещении / Ю.М. Лотман // Избр. статьи. – Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры. – М.: Наука, с. 200-202.
- Сорока, П. (2011). На захід від спадаючого сонця. Денникова проза / П. Сорока. – Тернопіль: Тайп, 216 с.
- Степаненко, М. І. (2012). Світ в оцінці Олеся Гончара : аксіосфера щоденникового дискурсу письменника / автор і упор. Микола Степаненко. – Полтава: ПП Шевченко Р. В., 284 с.

References:

- Bart, R. (1994). Myf sehodnya. *Yzbrannye raboty: Semyotyka. Poetyka*. M.: Prohress; Unyvers, (pp. 72-130). [in Russian].
- Belychenko, O. L. (2012). *Khudozhnya literatura v informatsiyno-komunikatsiynomu prostori suchasnosti*. Slovyansk : SDPU, 351 s. [in Ukrainian].
- Honchar, O. T. (2008). *Shchodennyky. T. 1 (1943-1967)*. K.: Veselka, 455 s. [in Ukrainian].
- Zhylenko, I. (2011). *Homo feriens: Spohady*. K. : Smoloskyp, 816 s. [in Ukrainian].
- Kryvtsun, O. A. (1990). *Psykhohohyya tvorchestva. Psykhohohychesky zhurnal. T. 11. No 5*, 87. [in Russian].

- Lotman, Yu. M. (1992). Pamyat v kulturnom osveshchenyy. *Yzbr: staty. T. 1. Staty po semyotyke y typolohyy kultury*. M. : Nauka, s. 200-202. [in Russian].
- Soroka, P. (2011). *Na zakhid vid spadayuchoho sontsya. Dennykova proza*. Ternopil: Taup, 216 s. [in Ukrainian].
- Stepanenko, M. I. (2012). *Svit v otsintsi Olesya Honchara: aksiosfera shchodennykovoho dyskursu pys'mennyka*. Poltava: PP Shevchenko R. V., 284 s.
-

Поштова адреса установи:
Національний гірничий університет
проспект Карла Маркса, 19
м. Дніпропетровськ,
46005

Стаття надійшла до редакції 13.10.2015

